

substantiated that economic education is aimed at the formation of systemic economic thinking, the development of analytical abilities and the skills of making informed decisions in various spheres of life. The structural components of economic competence are defined, in particular cognitive, activity and motivational-value, which reflect the level of assimilation of economic knowledge, the ability to apply it practically, and the formation of a responsible attitude to economic activity. Emphasis is placed on the need to integrate theoretical training with practice-oriented approaches, the use of innovative pedagogical technologies, in particular case methods, project-based learning, digital platforms and simulation tools. It has been proven that economic competence is an important factor in the competitiveness of future specialists, their ability to adapt to dynamic changes, act effectively in conditions of uncertainty and participate in the creation of innovative products. The importance of investment in human capital as an important resource of economic development and social stability of the state and the need to modernize the educational system, focus on the needs of the labor market, develop entrepreneurial and digital competencies, as well as strengthen the interaction of education, science and business are emphasized. The formation of economic competence is a strategic direction of education development, which contributes to the improvement of the quality of human capital, ensures the sustainability of socio-economic development and the integration of the individual into the modern market environment.

Key words: *economic competence, educational attainment, economy, human capital, competitiveness.*

Стаття надійшла до редакції 01.04.2026

Стаття прийнята 17.04.2026

Статтю опубліковано 15.05.2026

УДК 373.2.043.2-056.2/3

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2026.37.361580](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2026.37.361580)

ОЛЕНА ГНІЗДІЛОВА

ORCID: 0000-0001-7706-2427

ЮЛІЯ ДУБОВИК

ORCID: 0000-0001-8540-9531

СВІТЛАНА БУРЦОВА

ORCID: 0000-0002-0063-3567

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

АЛЬТЕРНАТИВНА ТА ДОДАТКОВА КОМУНІКАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено актуальній проблемі впровадження засобів альтернативної і додаткової комунікації (АДК) в освітній процес закладів дошкільної освіти в умовах розвитку інклюзивного середовища. Обґрунтовано значення АДК, як ефективного педагогічного інструменту, забезпечення доступності освіти для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, особливими освітніми потребами, а також для дошкільників, які зазнають труднощів у соціальній взаємодії, адаптації та емоційній саморегуляції. У статті здійснено аналіз нормативно-правових засад використання АДК в Україні, зокрема положень законів «Про освіту» та «Про дошкільну освіту», що регламентують створення інклюзивного та доступного освітнього середовища.

На основі узагальнення вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень розкрито сутність поняття альтернативної та додаткової комунікації, визначено її педагогічний потенціал у розвитку комунікативних, соціальних і емоційних навичок дітей дошкільного віку. Особливу увагу приділено характеристичі окремих засобів АДК, зокрема карток PECS, візуальних розкладів, візуальних дошок емоцій, жестової мови Makaton та цифрових інтерактивних комунікативних засобів. Показано, що їх системне використання сприяє зниженню комунікативних бар'єрів, підвищенню рівня самостійності та активної участі дітей в освітньому процесі. Наголошено на перспективності впровадження україномовних цифрових засобів АДК, як складової сучасного інклюзивного освітнього простору закладу дошкільної освіти. Зроблено висновок про доцільність використання засобів альтернативної та додаткової комунікації, як універсального педагогічного ресурсу підтримки мовленнєвого, соціального та емоційного розвитку дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *альтернативна і додаткова комунікація (АДК), інклюзивна освіта, заклад дошкільної освіти, діти дошкільного віку, особливі освітні потреби, комунікативний розвиток, цифрові засоби комунікації, засоби візуальної підтримки*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку дошкільної освіти в Україні характеризується посиленням уваги до забезпечення доступності освітнього процесу для всіх категорій дітей, зокрема тих,

які мають порушення мовленнєвого розвитку або труднощі у вербальній комунікації. У цих умовах особливої актуальності набуває впровадження альтернативної і додаткової комунікації (АДК) як ефективного засобу підтримки мовленнєвого розвитку та соціальної взаємодії дітей дошкільного віку. АДК забезпечує можливість реалізації комунікативних потреб дитини незалежно від рівня сформованості її усного мовлення та сприяє активному включенню в освітній процес.

Актуальність проблеми посилюється зростанням кількості дітей з особливими освітніми потребами, а також негативним впливом психоемоційних чинників, зумовлених воєнними подіями в Україні, що призводять до мовленнєвої пасивності, регресу мовлення та порушень комунікативної активності у дітей дошкільного віку. У цьому контексті засоби альтернативної і додаткової комунікації виступають важливим інструментом подолання комунікативних бар'єрів, формування позитивного досвіду спілкування та підтримки емоційного благополуччя дітей.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про те, що альтернативна та додаткова комунікація є невід'ємною складовою інклюзивної освіти таких Європейських країн як Фінляндія, Нідерланди, Швеція, Німеччина, Польща, Велика Британія та ін. Засоби АДК в цих країнах системно впроваджуються в освітній процес закладів дошкільної освіти, інтегруються в програми підготовки педагогів та активно підтримуються на державному та муніципальному рівнях. Практика використання піктограм, електронних пристроїв, візуальних розкладів є поширеною та методично забезпеченою. Натомість в Україні впровадження АДК має переважно фрагментарний характер, залежить від ініціативи окремих педагогів та інклюзивно-ресурсних центрів і ще не набуло системності в діяльності закладів дошкільної освіти, що зумовлює необхідність поглибленого наукового осмислення та адаптації європейського досвіду до вітчизняних умов.

У цьому контексті особливої уваги набуває участь авторів статті (проф. О. Гнізділова, доц. І. Карапузова, ст.викл. Ю. Дубовик, ст.викл. С. Бурсова) у міжнародному проєкті Erasmus+ KA2 – Cooperation for innovation and the exchange of good practices (Capacity Building in the field of Higher Education) «Comprehensive Introduction of Augmented and Alternative Communication Methodology into the Ukrainian System of Education» (101179404). Участь у зазначеному проєкті забезпечує можливість безпосереднього вивчення та апробації європейських підходів до впровадження АДК, їх адаптації до українського освітнього простору та науково-методичного обґрунтування системного використання засобів альтернативної і додаткової комунікації в закладах дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика альтернативної та додаткової комунікації широко представлена в чисельних працях зарубіжних дослідників. Так, Oihana Leonet, Maria Orcasitas-Vicandi, Argia Langarika-Rocafort, Nahia Idoiaga Mondragon та Gorka Roman Etxebarrieta (Leonet, Orcasitas-Vicandi, Langarika-Rocafort, Idoiaga Mondragon, & Etxebarrieta, 2022). здійснили аналіз 29 досліджень, у яких розглядалися різні підходи до впровадження АДК з дітьми від народження до шести років. Науковці наголосили, що застосування системи альтернативної та додаткової комунікації сприяє покращенню експресивної та рецептивної комунікації, розвитку мовленнєвих навичок у дітей, підвищенню їхньої участі у соціальній взаємодії та формуванню навичок взаєморозуміння.

Ще однією важливою роботою є дослідження *Inclusion and Augmentative and Alternative Communication: A Pilot Study of Two Preschool Programs* (McCarthy, Light, McNaughton, 2014), у якому вивчалася інтеграція засобів АДК у програми закладів дошкільної освіти. Результати показали, що системне застосування засобів АДК стимулює мовленнєву діяльність, частоту включення дітей до неї та розширення словникового запасу. Зокрема, впровадження АДК в освітню та ігрову діяльність створює підтримувальне середовище, що зменшує бар'єри у спілкуванні та сприяє ефективній взаємодії дітей з однолітками та педагогами.

Вітчизняні наукові напрацювання в цій галузі представлені дослідженнями Н. Бабич, І. Гордієнко, О. Казачінер, О. Кривоногової, І. Омельченко, К. Островської, Ю. Рібцун, Г. Усатенко, М. Чайки, О. Цись та ін. Зокрема М. Чайка здійснила комплексне і наукове дослідження у сфері АДК, розробила та впровадила методику використання візуальних засобів спілкування «Комунікативний конструктор», а також створила методичні рекомендації щодо застосування АДК в дитячих освітніх закладах, що використовуються на національному рівні (Чайка, 2025). М. Чайкою, Г. Усатенко, О. Кривоноговою розроблений навчально-методичний посібник, у якому розкрито зміст поняття АДК, висвітлено практичний досвід використання АДК та наведено приклади допоміжних технологій для комунікації, практичні кейси використання АДК (Чайка, Усатенко, & Кривоногова, 2021).

Незважаючи на зростання практичного інтересу до застосування АДК в освітньому процесі ЗДО, проблема їх системного впровадження, методичного забезпечення та педагогічної доцільності використання залишається недостатньо висвітленою у вітчизняних наукових дослідженнях. Це зумовлює потребу в теоретичному осмисленні можливостей засобів альтернативної додаткової комунікації, визначенні напрямів їх інтеграції в освітній процес ЗДО.

Формулювання мети. У дослідженні нами поставлено за мету розкрити педагогічну ефективність засобів АДК (картки PECS, візуальні розклади, дошки емоцій, жестова мова Makaton, цифрові інтерактивні засоби) для розвитку комунікативних, соціальних і емоційних навичок дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. У структурі сучасної інклюзивної освіти важливим є забезпечення доступності освітнього процесу для всіх дітей, зокрема дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Закон України «Про освіту» чітко визначає, що органи державної влади та місцевого самоврядування створюють умови для реалізації прав і можливостей осіб з ООП здобувати освіту на всіх її рівнях, з урахуванням індивідуальних потреб, здібностей та інтересів дитини, включно з дошкільним рівнем (ст. 19) та передбачає обов'язкове створення інклюзивних груп і/або класів у закладах освіти на вимогу батьків або самої дитини з ООП (ст. 20) [3].

Нормативна база також міститься у Законі України «Про дошкільну освіту», який підтверджує право дитини з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної освіти з відповідною підтримкою для участі в освітньому процесі, що передбачає надання асистентської допомоги та врахування індивідуальних потреб вихованця [2]. Таким чином, використання засобів альтернативної та додаткової комунікації (АДК) у закладах дошкільної освіти є педагогічно обґрунтованим та відповідає вимогам чинного законодавства, оскільки сприяє реалізації права дітей з ООП на доступ до освіти, їх соціальної інтеграції та повноцінній участі у житті громади.

Альтернативна і додаткова комунікація (англ. – alternative and augmentative communication), за визначенням Міжнародної спільноти з альтернативної та додаткової комунікації – це набір інструментів і стратегій, які використовує людина, щоб виконувати щоденні завдання спілкування (Чайка, Усатенко, & Кривоногова, 2021, с. 7).

Альтернативна та додаткова комунікація є важливим засобом підтримки не лише осіб із порушеннями мовлення, розладами аутистичного спектра, дитячим церебральним паралічем, афазією, синдромом Дауна та іншими станами, що обмежують або ускладнюють вербальну взаємодію, а й дітей, які переживають період адаптації до закладу дошкільної освіти або мають тимчасові чи стійкі труднощі соціальної взаємодії та комунікативної активності. Використання засобів АДК сприяє зниженню комунікативних бар'єрів, полегшує входження дитини в нове соціальне середовище, підтримує розвиток соціальних і когнітивних навичок, підвищує рівень самостійності та забезпечує рівні можливості участі в освітньому процесі для всіх вихованців незалежно від наявності чи відсутності офіційно визначених особливих освітніх потреб.

З огляду на різноманітність комунікативних потреб дітей дошкільного віку, актуальним постає питання добору та системного використання конкретних засобів альтернативної та додаткової комунікації, адаптованих до вікових, індивідуальних і освітніх особливостей вихованців закладу дошкільної освіти, що зумовлює необхідність їх подальшого науково-методичного аналізу та практичного впровадження. Дамо їм коротку характеристику.

Картки PECS (Picture Exchange Communication System) – це один із засобів альтернативної та додаткової комунікації, що базується на обміні візуальними символами для вираження потреб, бажань та намірів дитини. PECS розроблено як система, яка навчає індивіда ініціювати взаємодію з іншою людиною шляхом фізичного обміну картками із зображеннями бажаних предметів або дій з партнером по комунікації, що поступово формує у нього навички функціонального спілкування без вербальної мови. Система включає кілька поетапних фаз, кожна з яких розвиває певний рівень комунікативної компетентності – від простого обміну карткою до побудови структурованих висловлювань за допомогою символів. PECS широко використовується як ефективний засіб підтримки комунікації у дітей з обмеженою здатністю вербального мовлення, зокрема при аутизмі та іншими труднощами розвитку, але може бути адаптована для використання й у дітей із загальними труднощами взаємодії та соціалізації у закладі дошкільної освіти (Боднарюк, Кантицька, Когут, & Слезанська, 2023, с. 9-10).

Рис. 1. Зразки карток PECS для підтримки комунікації та соціалізації дітей в ЗДО

У сучасних дослідженнях усе більше уваги приділяється використанню візуальних розкладів – малюнків, що відображають послідовність дня, – як універсального педагогічного інструменту в роботі з дітьми дошкільного віку. Так, у квазіекспериментальному дослідженні М. Т. Nguyen та Т. V. Nguyen (2025), доведено ефективність застосування візуальних репрезентацій у процесі навчання дітей старшого дошкільного віку абстрактним часовим поняттям. Автори встановили, що використання візуальних моделей (календарів, піктограм, схем послідовності подій) значно підвищує рівень розуміння та засвоєння змісту порівняно з традиційними вербальними методами навчання. Отримані результати засвідчили, що візуальні засоби сприяють формуванню у дітей здатності орієнтуватися в послідовності дій, розвитку логічного мислення та саморегуляції, що є важливим не лише для дітей з особливими освітніми потребами, а й для нормотипових дошкільників у загальноосвітньому середовищі.

Рис. 2. Авторська розробка О. Кислої (2025) візуального розкладу з метою покращення соціально-комунікативних навичок (зображення створено з використанням нейромережі).

Рис.2 Застосування засобів АДК в інклюзивному класі (Нідерланди)

Рис.3 Застосування засобів АДК в державному дитячому садку (Фінляндія).

Діти дошкільного віку нерідко переживають інтенсивні емоційні стани, але їм бракує слів, щоб описати ці переживання. Ця прогалина у словниковому запасі часто призводить до розчарування, проблем у поведінці або емоційної замкнутості. У такому випадку варто звернути увагу на *візуальні дошки емоцій (visual emotion boards/feelings charts)* – це ефективний педагогічний інструмент, що сприяє розвитку емоційної компетентності, комунікації та саморегуляції у дошкільників. Вони містять конкретні слова для позначення емоцій у поєднанні з візуальними зображеннями, допомагаючи дітям пов'язувати внутрішні відчуття з мовними позначками.

Рис. 4. Візуальні картки емоцій

Ще одним з засобів АДК є *жестова мова Makaton*. Вона є системою підтримуючої комунікації, що поєднує жести, символи та словесну мову і використовується для сприяння спілкуванню дітей з мовленнєвими порушеннями або затримками у розвитку мовлення. Вона не замінює природну мову, а слугує допоміжним засобом для вираження потреб, емоцій та намірів. Використання Makaton у середовищі ЗДО сприяє розвитку мовленнєвих та соціально-емоційних навичок, підвищує впевненість дитини у спілкуванні, покращує саморегуляцію та інтеграцію у групу. Дослідження О. Кривоногової, Л. Самсонової, А. Турубарової, Г. Усатенко, М. Чайки та ін. показують, що застосування жестів, паралельно зі словом або символом, покращує розуміння та запам'ятовування нових понять, сприяє розвитку когнітивних і соціальних навичок. Наведемо приклад жестів, що можна використовувати з дошкільниками для підтримки комунікації та розвитку емоційної компетентності:

Жест «істи» – відкриті долоні, як тримаєш тарілку перед собою.

Жест «пити» – показати руку до рота, як тримаєш склянку.

Жест «дякую» – покласти руку на груди і трохи нахилити голову.

Жест «спати/відпочинок» – рука під щоку, очі закриті.

Жест «допомога» – прямі руки вперед, як просиш щось отримати.

У сучасних дослідженнях альтернативної та додаткової комунікації особливу увагу приділено високотехнологічним (high-tech) інтерактивним засобам, зокрема планшетами і мобільним пристроям із програмами для комунікації, що виконують функції мовленнєвих генераторів (speech-generating devices (SGD)). Такі цифрові інструменти дозволяють дитині обирати зображення, піктограми або слова, які автоматично озвучуються, забезпечуючи можливість ініціювати взаємодію та брати активну участь в освітньому процесі. Дослідники зазначають, що використання інтерактивних АДК-засобів у роботі з дітьми дошкільного віку сприяє підвищенню частоти комунікативних ініціацій, розвитку експресивного мовлення та активній соціальній взаємодії в освітньому середовищі. Крім того, цифрові засоби АДК вирізняються гнучкістю, можливістю індивідуалізації та інтеграції в повсякденні освітні й ігрові ситуації закладу дошкільної освіти, що зумовлює їх доцільність використання як у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, так і з нормотиповими дошкільниками, які зазнають труднощів у комунікації чи адаптації.

В Україні поступово з'являються власні цифрові рішення у сфері альтернативної та додаткової комунікації, адаптовані до мовного й освітнього контексту закладів освіти. Зокрема, мобільні застосунки EYA та «Цифрова інклюзія» (Digital Inclusion) передбачають використання піктограм і карток типу PECS з можливістю їх озвучення, що дозволяє підтримувати комунікацію дітей з мовленнєвими труднощами. Використання таких україномовних АДК-засобів сприяє розширенню доступності комунікативної підтримки в інклюзивному та загальноосвітньому середовищі ЗДО.

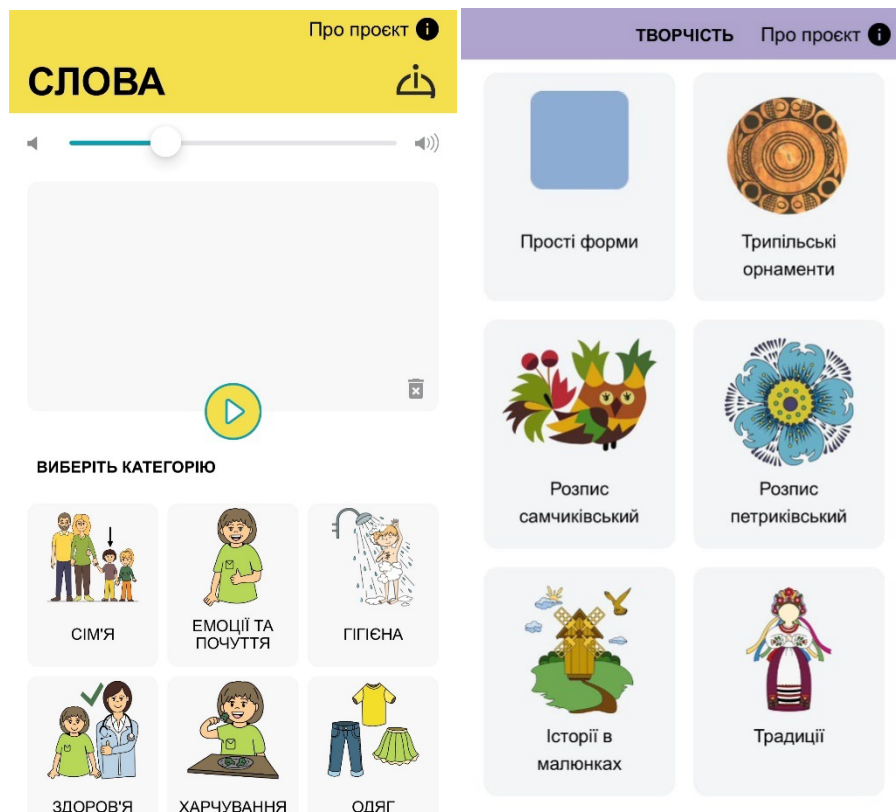

Рис. 5. Приклад україномовного цифрового засобу АДК (озвучені слова та візуальні категорії)

Висновки. Проведений аналіз теоретичних джерел та нормативно-правової бази засвідчує, що використання засобів альтернативної та додаткової комунікації є важливою складовою сучасного освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та відповідає вимогам чинного законодавства України щодо забезпечення доступності й інклюзивності освіти. Альтернативна та додаткова комунікація виступає ефективним педагогічним інструментом, що забезпечує реалізацію права дітей з особливими освітніми потребами на повноцінну участь в освітньому процесі, а також сприяє соціальній інтеграції та формуванню комунікативної компетентності.

Установлено, що засоби АДК доцільно застосовувати не лише у роботі з дітьми з порушеннями мовлення та розвитку, а й з нормотиповими дошкільниками, зокрема в період адаптації до закладу дошкільної освіти або за наявності труднощів соціальної взаємодії та емоційної саморегуляції. Використання карток PECS, візуальних розкладів, візуальних дошок емоцій, жестової підтримки (зокрема

системи Makaton), а також цифрових інтерактивних засобів АДК сприяє зниженню комунікативних бар'єрів, підвищенню самостійності дітей, розвитку когнітивних, соціальних та емоційно-вольових навичок.

Особливу перспективність у контексті освітнього середовища ЗДО мають високотехнологічні засоби альтернативної та додаткової комунікації, зокрема україномовні цифрові застосунки з функцією озвучення, які вирізняються гнучкістю, можливістю індивідуалізації та інтеграції в повсякденну освітню діяльність. Їх використання розширює можливості педагогічної підтримки дітей з різними комунікативними потребами та підвищує ефективність освітньої взаємодії в інклюзивному й загальноосвітньому середовищі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні та експериментальній перевірці методичного забезпечення використання засобів альтернативної і додаткової комунікації, зокрема україномовних цифрових ресурсів, в освітньому процесі закладів дошкільної освіти в умовах інклюзивного середовища. Доцільним є також дослідження готовності педагогічних працівників до їх практичного застосування в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Список використаних джерел

- Боднарюк, М., Кантицька, К., Когут, С., & Слозанська, Г. (2023). Ефективність використання карток PECS у роботі з дітьми з РАС віком від 3 до 6 років. *Спеціальна освіта та соціальна інклюзія: виклики XXI століття*: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (с. 7-9). Запоріжжя: Запорізький національний університет. Взято з <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/31469>
- Кисла, О. (2025). Сучасні технології розвитку соціально-комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з синдромом Ретта. В кн. *Теорія і практика спеціальної педагогіки та психології*: збірник наукових праць. (Вип. 13, с. 136-146). Київ. Взято з <https://ispukr.org.ua/?p=14302>
- Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Про дошкільну освіту: Закон України від 06.06.2024 № 3788-IX. Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
- Чайка, М. С. (2025). *Система розвитку комунікативної діяльності дошкільників з комплексними порушеннями засобами альтернативної комунікації* (Дис. д-ра філософії). УДУ імені Михайла Драгоманова. Київ. Взято з <https://enpuir.udu.edu.ua/handle/123456789/49540>
- Чайка, М. С., Усатенко, Г. В., & Кривоногова, О. В. (2021). *Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами*: навч.-метод. посіб. Київ. Взято з <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpratsivnykiv-ospotreby/Vikoristannya-alternativno-komunkats-dlya-osb-z-osoblivimi-osvtnmi-potrebami.pdf>
- Leonet, O., Orcasitas-Vicandi, M., Langarika-Rocafort, A., Idoiaga Mondragon, N., & Etxebarrieta, G. R. (2022). A Systematic Review of Augmentative and Alternative Communication interventions for Children Aged From 0 to 6 Years. *Language, Speech, and Hearing Services in School*, 53(3), 894-920. Retrieved from: https://doi.org/10.1044/2022_LSHSS-21-00191.
- McCarthy, J., Light, J., McNaughton, D. (2014). *Inclusion and Augmentative and Alternative Communication: A Pilot Study of Two Preschool Programs*. *Frontiers in Public Health*, 2, Article 66. Retrieved from: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4017351>
- Nguyen, M. T., & Nguyen, T. V. (2025). *The effectiveness of using visual representations in organizing activities teaching the concept of time to 5–6-year-old preschoolers: A quasi-experimental study*. *Dong Thap University Journal of Science*, 14(7), 20-31. DOI: <https://doi.org/10.52714/dthu.14.7.2025.1558>

References

- Bodnariuk, M., Kantiyska, K., Kohut, S., & Slozanska, H. (2023). Efektyvnist vykorystannia kartok PECS u roboti z ditmy z RAS vikom vid 3 do 6 rokiv [Effectiveness of using PECS cards in working with children with ASD aged 3 to 6 years]. In *Spetsialna osvita ta sotsialna inkluziia: vyklyky XXI stolittia* [Special Education and Social Inclusion: Challenges of the 21st Century]: zb. materialiv II Vseukr. nauk.-prakt. konf. (pp. 7-9). Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/31469> [in Ukrainian].
- Chaika, M. S. (2025). *Systema rozvytku komunikatyvnoi diialnosti doshkilnykiv z kompleksnymu porushenniamy zasobamy alternatyvnoi komunikatsii* [The system of development of communicative activity of preschoolers with complex violations by means of alternative communication] (PhD dissertatson). UDU named after Mikhail Drahomanov. Kyiv. Retrieved from <https://enpuir.udu.edu.ua/handle/123456789/49540> [in Ukrainian].
- Chaika, M. S., Usatenko, H. V., & Kryvonohova, O. V. (2021). *Teoriia ta praktyka vykorystannia alternatyvnoi komunikatsii dlia osib z osoblyvymy osvtnimy potrebamy* [Theory and practice of using alternative communication for persons with special educational needs]: navch.-metod. posib. Kyiv. Retrieved from [37](https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-</p></div><div data-bbox=)

pedpratsivnykiv-ospotreby/Vikoristannya-alternativno-komunkats-dlya-osb-z-osoblivimi-osvtnmi-potrebami.pdf [in Ukrainian].

- Kysla, O. (2025). Suchasni tekhnolohii rozvytku sotsialno-komunikatyvnykh navychok u ditei doshkilnoho viku z syndromom Retta [Modern technologies for the development of social and communication skills in preschool children with Rett syndrome]. In *Teoriia i praktyka spetsialnoi pedahohiky ta psykholohii: zbirnyk naukovykh prats* [Theory and practice of special pedagogy and psychology: a collection of scientific papers] (Vol. 13, pp. 136-146). Kyiv. Retrieved from <https://ispukr.org.ua/?p=14302> [in Ukrainian].
- Leonet, O., Orcasitas-Vicandi, M., Langarika-Rocafort, A., Idoiaga Mondragon, N., & Etxebarrieta, G. R. (2022). A Systematic Review of Augmentative and Alternative Communication interventions for Children Aged From 0 to 6 Years. *Language, Speech, and Hearing Services in School, 53*(3), 894-920. Retrieved from: https://doi.org/10.1044/2022_LSHSS-21-00191.
- McCarthy, J., Light, J., McNaughton, D. (2014). *Inclusion and Augmentative and Alternative Communication: A Pilot Study of Two Preschool Programs. Frontiers in Public Health, 2*, Article 66. Retrieved from: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4017351>
- Nguyen, M. T., & Nguyen, T. V. (2025). *The effectiveness of using visual representations in organizing activities teaching the concept of time to 5–6-year-old preschoolers: A quasi-experimental study. Dong Thap University Journal of Science, 14*(7), 20-31. DOI: <https://doi.org/10.52714/dthu.14.7.2025.1558>
- Pro doshkilnu osvitu* [On preschool education]: Zakon Ukrainy No 3788-IX. (2024). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> [in Ukrainian].
- Pro osvitu* [On Education]: Zakon Ukrainy No 2145-VIII. (2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

HNIZDILOVA O., DUBOVYK Yu., BURSOVA S.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

AUGMENTATIVE AND ALTERNATIVE COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF A PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTION: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

The article addresses the relevant issue of implementing Augmentative and Alternative Communication (AAC) tools in the educational process of preschool education institutions within the framework of inclusive education development. The significance of AAC is substantiated as an effective pedagogical means of ensuring equal access to education for children with speech and communication impairments, special educational needs, as well as preschoolers experiencing difficulties in social interaction, adaptation, and emotional self-regulation. The article analyzes the regulatory and legal foundations for the use of AAC in Ukraine, particularly the provisions of the Laws of Ukraine “On Education” and “On Preschool Education,” which emphasize the creation of an inclusive and accessible educational environment.

Based on the analysis of domestic and international research, the essence of augmentative and alternative communication is revealed, and its pedagogical potential in the development of communicative, social, and emotional skills of preschool children is determined. Special attention is paid to the characterization of specific AAC tools, including PECS cards, visual schedules, visual emotion boards, Makaton sign-supported communication, and digital interactive communication tools. It is demonstrated that the systematic use of AAC contributes to reducing communication barriers, increasing children’s independence, and enhancing their active participation in the educational process.

The article emphasizes the перспективність of implementing Ukrainian-language digital AAC tools as an integral component of the modern inclusive educational environment of preschool institutions. The conclusion is drawn that AAC tools represent a universal pedagogical resource for supporting speech, social, and emotional development of preschool children, regardless of the presence or absence of officially identified special educational needs.

Key words: *augmentative and alternative communication (AAC), inclusive education, preschool education institution, preschool children, special educational needs, communicative development, digital communication tools.*

Стаття надійшла до редакції 14.03.2026

Стаття прийнята 03.04.2026

Статтю опубліковано 15.05.2026